

KAPITTEL 4

Bekymringens former og effekter: «Alt fra en magefølelse til et konkret bevis»²⁰

– Godt spørsmål. Ja, hva skal jeg si. Det er jo ... Det kan jo være alt fra en magefølelse til et konkret bevis [ler lett] ... holdt jeg på å si. Og alt imellom egentlig. [...] Men det er jo mye basert på en dårlig følelse. Altså, at du får vite om et eller annet. Enten et utsagn, du ser noe skriftlig, du hører noe om noen. Du ser en endring. Det kan være så mangt, men at en person da kjenner at «dette er ikke greit». [...] «Dette blir jeg bekymret for», «Dette er farlig», «Dette er ikke lov». [...] Og at det igjen utløser at du tenker «Her må jeg gjøre noe. Dette er ikke greit». [...] Eller «Her blir jeg bekymret. Her trengs det hjelp», eller ja ... Det tenker jeg er en bekymring. Ja.

Politibetjent i forebyggende arbeid svarer på spørsmålet «*Bekymring, hva er det?*».

I dette kapittelet vil vi diskutere *bekymring* i konteksten radikaliserings og voldelig ekstremisme. Hva menes med det? Hva er bekymring i denne sammenhengen? Vi er spesielt interessert i hvordan bekymring som konstruksjon binder fenomener, sektorer og erfaringer sammen på nye måter til et nytt arbeidsfelt – det vi kaller *bekymringsarbeidet* – og gir felles språk til ulike opplevelser, vurderinger og interesser. Vi vil også ta opp om det er slik at bekymring slik det konstrueres underspiller motstridende forståelser, agendaer og interesser. Utgangspunktet for diskusjonen

20 En omarbeidet versjon av dette kapittelet er tidligere publisert i boka *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Norske handlemåter i møtet med terror*, utgitt på Gyldendal Akademisk (Førde & Andersen, 2019). Teksten er gjengitt med tillatelse.

er politiets forebyggingsarbeid, men vi vil også trekke på intervjuer med forebyggere i kommunal sektor.

Hva er bekymring?

Over siterer vi en bekymringsarbeider i politiet som svarte på spørsmålet «Bekymring, hva er det?». Svaret informanten ga er nokså typisk for materialet. Slik denne informanten framstilte det er bekymring for det første et fellesbegrep for ulike varsel om avvik, at noe er farlig, ulovlig eller mer uspesifikt «ikke greit». Varslet kunne komme i en rekke ulike former fra den subjektive fornemmelsen («magefølelse»), til det mer eksternaliserte og objektive («et konkret bevis»).

Bekymring brakte opp spørsmålet om hvorvidt en eller annen form for intervensjon var påkrevd («Her må jeg gjøre noe. Dette er ikke greit»). Bekymring var altså *også* den subjektive erkjennelsen eller mistanken om at en situasjon *kunne* kreve handling, om så bare innhenting av mer informasjon i første omgang, eller kontakt med hjelpeapparatet. I samfunnsdebatten brukes bekymring iblant som synonym for «sikkerhetsrisiko». I det daglige forebyggingsarbeidet vi har studert, derimot, kunne bekymring vel så gjerne bety at man hadde vurdert at det var behov for sosial oppfølging og tiltak rettet mot en bestemt person eller en gruppe for å unngå at de utviklet seg i en negativ retning.²¹ Men bekymring kan altså romme begge disse betydningene, uten at det nødvendigvis ble opplevd som noen motsetning hos informantene.

Bekymring slik det brukes i bekymringsarbeidet kom også i *grader*, ofte uttrykt langs en akse fra *lav* til *høy*. Jo høyere bekymring, desto mer haster det med en intervensjon. Bekymringen plasseres på denne aksens fortløpende, avhengig av varslinger og vurderinger som gjøres. I tråd med dette brukes «å ta bekymringen ned» ofte om en vurdering som tilsier at det er liten risiko i den aktuelle saken. I motsatt fall tas bekymringen «opp».

Begrepet bekymring ble også brukt om konkrete meldinger, om et individ, en gruppe eller en hendelse som noen mener politiet (eller andre)

²¹ En slik bruk av *bekymring* er også utbredt i hjelpeapparatet generelt.

burde undersøke, reagere på eller iverksette tiltak overfor («Det har kommet en bekymring fra Nav»). «Bekymringsmelding» ble brukt i samme betydning. Bekymring ble også brukt om saken som opprettes i kjølvannet av en varsling som oppleves som velbegrunnet («Vi jobber med mange bekymringer for tida»). Her brukes også «bekymrings saker».

Begrepet bekymring kunne dermed bevege seg mellom ulike betydninger: varsel, erkjennelse, melding, vurdering og sak, og disse formene påvirker hverandre gjensidig. Vurderingen avgjorde om varslingen skulle bli en sak. Opplysninger som kom fram i saken dannet grunnlag for en ny vurdering, og kanskje en ny varsling til en annen instans (for eksempel fra lokalt politi til sikkerhetstjenesten, eller fra skolen til lokalt politi).

For å oppsummere: Bekymring framstår som en nokså vag, og samtidig svært fleksibel størrelse. Bekymring kan være knyttet til følelser eller beviser, være artikulert eller ikke-artikulert, høy eller lav, og den kan antyde at det er nødvendig med ulike former for intervensjon, fra omsorg til politiaksjon. Vi ser at begrepet rommer og gir språk til mye forskjellig innen feltet forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme.

I forlengelsen av dette kan man si at bekymring som konstruksjon også bidro til å skape, avgrense og binde sammen selve feltet. Sakene det ble arbeidet med var svært ulike, både i innhold og alvorlighetsgrad. Det samme gjaldt personene som sakene omhandlet. Et typisk møte mellom bekymringsarbeidere i politiet kunne for eksempel berøre saker omtrent som disse:

- På en videregående skole er det en jentegjeng som plutselig har begynt med nikab.
- En uføretrygdet mann utviser truende og aggressiv atferd på internett, ispedd det som framstår som høyreekstreme holdninger.
- En sjetteklassing har bestilt noen kjemikalier på nett.
- I skoletimene kommer en ung flyktning fra Syria med ekstreme ytringer om jøder, USA og kvinner.

Spørsmålet om det forelå voldelig ekstremisme eller utvikling i en slik retning var nesten alltid uavklart (sakene som eksemplene over er inspirert av ble alle sammen lagt bort av politiet etter videre undersøkelser).

Dermed var det grensefiguren *bekymring*, som betegner det usikre rommet mellom normalitet og avvik, som bandt disse ellers svært forskjellige sakene sammen og rammet inn arbeidsfeltet for bekymringsarbeiderne. Innrammingen *bekymring* bidro til å gjøre det meningsfylt at disse sakene skulle behandles av de samme instansene og individene i det offentlige tjenesteapparatet, at de skulle vurdere dem etter noenlunde de samme kriteriene og forsøke å løse dem med mange av de samme tiltakene.

Bekymringsarbeid - nye forbindelser, felles agendaer?

I tråd med regjeringens retningslinjer kom en lang rekke instanser og aktører sammen i nye konstellasjoner og allianser i det vi kaller bekymringsarbeidet. Lokalt politi, sikkerhetstjenesten, skoler, Nav, kommuner og pårørende var noen av dem som bidro i dette arbeidet. Slik vi antydte ovenfor, observerte vi at bekymring bidro til et felles språk for de ulike aktørene for å forstå og beskrive problemet, på tvers av ulike perspektiver og agendaer.

Slik sett kan man observere at bekymringsbegrepet bidrar til å skape sammenheng og forbindelser, ikke bare i måten politiet og andre organiserer arbeidet sitt, men også mellom ulike erfaringer og mellom ulike aktører både innenfor og utenfor tjenesteapparatet. For eksempel kan en mors fortvilelse over det hun oppfatter som en uønsket utvikling hos eget barn finne gjenklang og validering i politiets mistanke om ekstremistisk mobilisering i en lokal moske.

Her kan det spille inn at språket som brukes ofte konnoteres med den intime, emosjonelle sfæren, og blir eksportert til den offentlige sfæren, der politikk og myndighetsutøvelse hører hjemme. Begrepet beholder forbindelsen til intimsfæren, og bidrar kanskje slik til en opplevelse av sammenheng, ikke minst for en urolig mor.

På samme måte kan det se ut til at bekymring bidrar til sammenheng og nye forbindelser i det offentlige forebyggingsarbeidet. En sosialarbeider i en kommune beskrev for eksempel hvordan en ny form for samarbeid mellom ulike instanser oppsto når bekymrings saker skulle håndteres:

Politiblikk og helseblikk og sosialfaglig blikk og barnevernsblikk kobles med bekymringene. At vi ser fra flere fagområder inn på bekymringen, det har vi sett er veldig viktig. For da har vi litt større forståelse før vi går og gjør en intervensjon.

Slik denne informanten beskriver det, utgjorde bekymringen et felles problem som skulle løses, som de ulike aktørene kom til med sin spesifikke faglige kompetanse.²² Disse aktørene hadde i utgangspunktet ulike roller og motiver i møte med sakene og individene som var omfattet av bekymring: Noen skulle først og fremst forhindre kriminalitet, noen skulle tilby nødvendig hjelp, noen skulle drive opplæring og andre igjen skulle først og fremst yte omsorg og kjærlighet. Alle disse ulike agendaene så imidlertid ut til i noen grad å kunne høre inn under bekymringen og bekymringsarbeidet, og potensielle konflikter mellom dem ble muligens nedtonet av en tilsynelatende felles *bekymring*. Samtidig knyttes ulike aspekter ved det individuelle livet sammen, som omgang med loven, deltakelse i arbeid eller utdanning, psykisk helse og familieliv.

Det kan dermed se ut til at bekymringens vaghet og fleksibilitet ikke bare setter konstruksjonen i stand til å knytte sammen ulike erfaringer og perspektiver på et antatt problem, men også impliserer en ny, felles agenda mellom ulike aktører, som politi og pårørende eller politi og sosialarbeidere. Å identifisere årsakene til bekymringene og i siste instans *ferne* bekymringen er et felles prosjekt. Man antar at man har felles målsettinger, og at ulike metoder utfyller hverandre. En annen måte å se dette på er at bekymring på et vis overskrider motsetningen mellom omsorg og empati på den ene siden og kontroll og makt på den andre, i det konkrete bekymringsarbeidet mellom det politi gjerne kaller hjelpesporet og politisporet. Denne motsetningen vil vi komme tilbake i neste kapittel.

Problematisk vaghet

I vårt materiale finner vi imidlertid at bekymring ikke bare skaper mening og sammenhenger. Konstruksjonen ser iblant ut til å bidra til usikkerhet og konflikt, ofte knyttet til den samme vagheten og fleksibiliteten som

22 Interessant nok uttrykker hun dette via en blikkmetafor som minner om Neumanns «det bekymrede blikket» (C. Neumann, 2009) og Finstads «politiblikk» (Finstad, 2013).

i andre sammenhenger binder sammen. En forebygger i en kommune var for eksempel opptatt av faren for at bekymringen favnet for vidt, og differensierte for lite. Dette kunne føre til at bekymringsarbeiderne mistolket tegn (for eksempel «langt skjegg»), blandet sammen ting som ikke hørte sammen og grep inn i saker på galt grunnlag, eller med feil virkemidler.

I starten så var man kanskje opptatt av bekymring i et ganske vidt perspektiv. Etter hvert når man har jobbet med voldelig ekstremisme, så må en holde fokus på hva [som] er voldelig og straffbart i Norge, sånn at man sorterer mye tydeligere bekymring i forhold til holdninger, ytringer. [...] Så det tok litt tid å få skille det, at man blir tydeligere på det i møte med bekymringer fra forskjellige tjenester eller aktører i samfunnet. Det å sortere raskt hva type bekymring er det. Er det bekymring for psykisk helse? Er det bekymring i forhold til rus, i forhold til omsorgssvikt? At det er mennesker som er krenket og hater noen, eller er dette mot ekstremisme? Så bekymring for ekstremisme, da må det være mye tydeligere tegn.

Denne kommunale bekymringsarbeideren hadde vært med «fra starten», det vil si fra da regjeringens handlingsplan i 2014 påla kommunene aktiv innsats mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. I mangel av konkretisering av dette oppdraget, hadde han langt på vei vært med på å definere og uforme arbeidet med bekymringer selv. Hans opplevelse var altså at man i tidlige faser favnet for bredt og differensierte for lite. Bekymring ble alt og ingenting. Den samme innvendingen hørte vi også fra andre forebyggere, både i politiet og utenfor.

Denne vagheten og fleksibiliteten i konstruksjonen bekymring kan også tenkes å henge sammen med at det er og forblir noe uklart hva dette som skal forebygges er, det vil si hva som egentlig menes med voldelig ekstremisme og radikaliserings. En annen kommunalt ansatt bekymringsarbeider satte veldig klare ord på denne utydeligheten da vi spurte hva bekymring egentlig var i hennes arbeid:

Ja, hva er det? Det er på en måte den problemstillingen vi har strevd mest med, egentlig. Og jeg tenker at det har vært snakket altfor lite om og at det er en problemstilling som mange vegrer seg for å gå inn i, fordi at den er komplisert. [...] Så jeg tror at vi hadde hatt godt av å snakke mer om det. Og så blir jo spørsmålet da hva slags definisjon bruker man på radikaliserings og ekstremisme og voldelig ekstremisme.

Denne informanten forklarte at hun for det første opplevde at det uklare og uavklarte innholdet i bekymring dekket over motsetninger mellom ulike aktører og instanser, og at dette ikke bare var en fordel. Dette kunne være ulikheter i virkemidler og hva man fokuserte på å oppnå (for eksempel å sørge for avskrekking gjennom å straffeforfølge hjemvendte fremmedkrigere versus å hjelpe disse individene med å gjenopprette et «normalt» liv). Informanten, som selv var sosialarbeider, mente dessuten at det var en fare for at politiets perspektiver og målsettinger fikk dominere når skillet mellom politiarbeid og sosialarbeid ble for uklart.

Men som sitatet også viser, opplevde denne informanten at den vage og uproblematiserte bruken av *bekymring* bidro til å dekke over at man heller ikke var enige om problemforståelsen. Hun trodde at en mer åpen diskusjon om hva bekymring egentlig er og betyr ville avdekket ulike forståelser av *det man er bekymret for*, nemlig radikaliserings og voldelig ekstremisme. Det uavklarte ved bekymring reflekterte at det er nokså åpent og/eller flytende hva man egentlig legger i radikaliserings og voldelig ekstremisme, og hvordan man så for seg at disse fenomenene oppstår (jf. diskusjonen i forrige kapittel). Med så mange uavklarte begreper ble problemstillingen så komplisert at mange vegret seg for å gripe den an, ifølge informanten. Hun trodde imidlertid mer åpen diskusjon om disse tingene ville bidratt til å styrke forebyggingsarbeidet, selv om det ville medført mer åpen uenighet.

Konklusjon

I dette kapitlet har vi utforsket konstruksjonen *bekymring* i dette feltet. Vi har tidligere sett at bekymring som begrep ikke er definert i regjeringens policy-dokumenter. Vi har sett at heller ikke de som jobber i praktisk forebyggingsarbeid opererte med noen klar og avgrenset forståelse av bekymring, det var snarere en svært fleksibel og rommelig konstruksjon. Vi har argumentert for at denne fleksibiliteten bidro til å gjøre begrepet virksomt og brukbart. Bekymring bidro til å knytte til dels svært forskjellige typer fenomener, problemer, personer og grupper sammen til ett arbeidsfelt, det vi kaller bekymringsarbeidet. For eksempel havner barneskolegutten som bestiller kjemikalier på nett i samme kategori som de

unge kvinnene som plutselig begynner å gå hyppig i moskeen og bruke nikab på den samme politimannens bord. Videre ble disse sakene knyttet sammen med for eksempel den trygdede mannen som tilbringer dagene sine med aggressiv atferd på internett og tenåringsen som uttrykker støtte til IS i samfunnsfagstimen, til kriminalitet og det høyere sikkerhetsnivået, der man frykter terror og politisk vold. En svært viktig del av bekymringsarbeidet var selvsagt nettopp å *avkrefte* at bekymringen hørte hjemme på dette nivået, og dette skjedde i de aller fleste sakene vi fikk kunnskap om. Effektene – for eksempel en holdning om at fullt lovlige handlinger kan og bør undersøkes av politiet – består allikevel.

Vi har også argumentert for at bekymring konnoterer det intime og følelsesmessige, og slik sett toner opp omsorgselementet og ned kontroll-elementet. Vi mener ikke å si at individene som ivaretar dette arbeidet ikke kan være følelsesmessig investerte og føle empati med bekymringspersonene. Denne boka viser opptil flere eksempler på at det ofte er tilfellet. Samtidig ser vi at det også kan bidra til å underspille at statens og individets interesser kan være til dels svært motstridende. En intervensjon fra myndighetenes side overfor noen man mener står i fare for å bli voldelig ekstremist er som vi vet slett ikke utelukkende begrunnet i omtanke og omsorg for personen det er snakk om. Dette skiller seg fra andre sammenhenger der bekymring brukes som begrunnelse for statlig intervensjon, da særlig barnevern. I vår sammenheng finnes en målsetting for inngripen som går utenpå individet: Det handler om *fellesskapets sikkerhet*. Dette er selvsagt en legitim verdi å strebe etter. Spørsmålet vi vil reise er om dette kunne vært bedre uttrykt i et annet språk enn det som konnoterer omsorg for enkeltindividet.

Bekymring kan sies å bidra til å bygge en bro mellom sikkerhetspolitikk og sosialpolitikk, og til å knytte de ulike sektorene i det offentlige forebyggingsapparatet – som justis, helse og utdanning – sammen i et felles prosjekt rettet mot et individ eller en gruppe. På samme måte knyttes ulike aspekter ved det individuelle livet sammen, som deltakelse i arbeid eller utdanning, sosialt nettverk og psykisk helse. Til sist kan tiltak og framgangsmåter fra ulike sfærer, sorterende under henholdsvis omsorg og kontroll, knyttes sammen på en meningsfylt måte. Et godt eksempel her er den såkalte «bekymringsamtalen», som holdes med individer som

antas å være i risiko, og som på en og samme tid tar mål av seg å innhente informasjon, advare og undersøke hjelpebehov og eventuelt tilby hjelp. Dette vil vi gå nærmere inn på i kapittel 7.

Vi har også argumentert for at fleksibiliteten i konstruksjonen bekymring bidrar til usikkerhet om hvor forebyggingsarbeidet skal rette seg og hvor grensene for dette arbeidet går. Den samme usikkerheten kan også tenkes å reflektere en uavklart og/eller divergerende forståelse av selve problemet som skal forebygges, nemlig radikalisering og voldelig ekstremisme. Samtidig bidrar bekymringens fleksibilitet til å skape nye sammenhenger og knytte sammen fenomener og opplevelser som også kan stå i motsetning til hverandre. «Bekymring» tar sånn sett opp i seg noen problematiske grenseoppganger og motsetninger som preger feltet som helhet: risikoen for overforbruk av ressurser, hensynet til individets rett-sikkerhet versus voldsmaktens fullmakter, og den potensielle konflikten mellom utstrakte sikkerhetstiltak og hensynet til demokratiske verdier som åpenhet, toleranse, ytringsfrihet og religionsfrihet. Disse spennin-gene preger som vi skal se også det praktiske bekymringsarbeidet, som er dit vi retter søkelyset i neste kapittel.

